

Слуцький Віталій Сергійович,
аспірант кафедри організації театральної
справи ім. І.Д. Безгіна. Київський національний
університет театру, кіно і телебачення імені
І.К. Карпенка-Карого, Київ

Vitalii Slutskyi,
Postgraduate student. Kyiv National
I.K. Karpenko-Karyi University Theatre,
Cinema and television. Kyiv, Ukraine

УКРАЇНСЬКИЙ ТЕАТР І ВІЙНИ. ІСТОРІЯ ТА СЬОГОДЕННЯ

Анотація. У статті досліджено питання розвитку українського театру під час воєнних дій в Україні. Зокрема у період Першої та Другої світових війн і війни сьогодення.

Розглянуто питання впливу театру на психічний стан людей у цей нелегкий час. Мета театру – вплинути на глядачів так, щоб це допомогло в процесі подальшої реабілітації, а не спричинило нові травми. Терапевтичний процес органічно пов’язаний з показом вистав і доцільно підібраним репертуаром.

Від 24 лютого українські театри відкрили себе як волонтерські центри і активно допомагають у боротьбі з агресором. Актори перепрофілювалися на волонтерів: піклуються про вимушених переселенців, плетуть маскувальні сітки тощо, а також воюють у лавах ЗСУ.

Ключові слова: український театр, військовий театр, актори-волонтери, збройна агресія, реабілітаційний вплив театру.

Постановка проблеми та актуальність дослідження. Велика кількість вчених-театрознавців приділяла увагу дослідженню питання існування українського театру під час війни за всі її періоди. І, виходячи з нашого сьогодення, ця тема є не менш актуальною. Наукові погляди щодо сучасного українського театру певною мірою відрізняються. Театральне мистецтво – це могутня ідеологічна зброя у боротьбі проти ворога. Театральні трупи за всі періоди війни виїздили на фронт підіймати бойовий дух наших військових. Розкривається питання психологічного впливу театру на людей у воєнний час, що його можна вважати своєрідним зціленням.

Мета статті – з’ясувати сутність і визначити підвалини існування, функціонування українського театру під час війни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичною основою дослідження стали статті з публічних джерел інформації, історичні факти та праця вченого, директора Першої національної сцени країни Михайла Захаревича, в яких безпосередньо розкриваються усі деталі й факти існу-

вання, функціонування та психологічного впливу українського театру воєнних періодів.

Виклад основного матеріалу. Театр – це терапія суспільства, і якщо надто стримувати себе у чомусь, рамкуватись, то ми не досягнемо максимального розуміння себе. Наше шалене життя не дає людям оглянутись, зрозуміти, де вони та що з ними відбувається. У більшості випадків розчарування та негаразди наповнюють буденність кожного з нас. Потрібно вчасно зупинитись і знайти в житті віддушину, яка наповнить його радістю та світлом.

Проте 24 лютого в життя українського народу вторглася безжальна війна. Буремний воєнний час для мистецької спільноти і театру зокрема характеризується надзвичайним творчим напруженням і пошуками себе. Війна руйнує все, водночас і культуру. Впродовж усієї історії українського народу, війни вторгались у його мирне культурне життя неодноразово.

Період Першої світової війни не був сприятливим для театру України, проте й тоді він продовжував розвиватися. У цей період в Україні діяли театральні колективи М. Садовського, Д. Гайдамаки,

О. Суходольського, В. Сабініна. У містах і селах продовжували працювати аматорські театральні гуртки.

Видатний актор І. Мар'яненко став засновником Товариства українських акторів — професійної театральної трупи, яка працювала в Києві у 1915 р. Репертуар трупи становили переважно українські побутові п'єси. Учасниками товариства були М. Заньковецька, П. Саксаганський, Л. Ліницька, С. Бутовський та інші. У травні 1916 р. у Києві було засновано студію молодих акторів, яка реформувалась у славнозвісний «Молодий театр» — театр новизни у формах прояву сучасної й класичної драматургії, засновником став Лесь Курбас.

Революція започаткувала зміни в театральному житті. У квітні 1915 року було створено Комітет українського національного театру, до нього входили відомі актори, режисери, літератори, композитори, серед них — І. Мар'яненко, О. Кошиць, Лесь Курбас, В. Винниченко, С. Єфремов, І. Стешенко, Л. Старицька-Черняхівська, О. Олесь. Через деякий час під керівництвом М. Старицького почав свою діяльність театральний відділ при Генеральному Секретаріаті народної освіти. Театральне життя у період вересня 1917 — січня 1918 р. також зазнало численних змін. За участю М. Старицького засновано мандрівний театр та складено перелік українських п'єс, рекомендованих до постановки (*Культура України...*, ЕР).

Театральне мистецтво за часів Другої світової війни слугувало потужною національною зброєю у війні з фашистами, дієвим способом підняття бойового духу народу у самовідданій боротьбі з ворогом. Значно ускладнили ситуацію напередодні війни відрядження театральних труп у різні місця радянського союзу, оскільки через це було важко проводити евакуацію і розпочинати театральну діяльність вже в іншому місці. Харківський театр імені Т. Шевченка війна застала на гастролях у Миколаєві, Одеський театр Революції — у Мінську, Дніпропетровський театр імені Т. Шевченка — у Тулі, Запорізький театр імені М. Заньковецької — у Харкові, театр Київського військового округу — у Львові. Наприклад, театр імені М. Заньковецької повернувся з Харкова, де гастролював, до Запоріжжя. Питання глибинної евакуації вирішувалося на державному рівні, а саме: керівники театрів почали обмінюватися телеграмами з вищими установами Києва і Москви. Театрам не вистачало фінансування, внаслідок цього виникали труднощі під час евакуації (Захаревич, 2016, с. 157-159). Актори, незважаючи на всі складнощі, пов'язані з воєнним часом, мали неймовірну мотивацію, працювали на

повну силу і несли мистецтво до людей, особливо до тих, хто перебував у госпіталях, призовних та агітаційних пунктах, військових частинах, працював на заводах, фабриках, колгоспах. Напружену творчу роботу проводили Сумський драматичний театр ім. М.С. Щепкіна, Дніпропетровський драматичний театр ім. О.М. Горького, Державний симфонічний оркестр УРСР та інші мистецькі колективи, Полтавський драматичний театр ім. Т.Г. Шевченка, Запорізький музично-драматичний театр ім. М.О. Щорса, заслужена капела «Трембіта». Театри Української РСР поставили 176 п'єс, а глядацька аудиторія навіть у період евакуації становила близько 15 млн осіб. У репертуарах було акцентовано почуття патріотизму, неймовірного героїзму і відданості своїй Батьківщині, і насамперед це відчувалося в таких п'єсах, як «Нашестя» Л.М. Леонова, «Фронт» О.Є. Корнійчука. Велика кількість театральних колективів, ансамблів і акторських бригад їздили на фронт і ділилися своєю творчістю з воїнами, даючи їм тим самим могутнє натхнення боротися за незалежність і волю своєї землі, своїх співвітчизників. Загалом за час евакуації було організовано 106 фронтових концертних бригад. Але не менш значиму роботу здійснювали артисти у тилу і госпіталях, адже важливим аспектом діяльності визволення міст і сіл було ідейно-політичне виховання та культурне обслуговування населення, й тому органи влади, місцева громадськість активно сприяли створенню театральних та естрадних колективів. Фронтові мистецькі бригади і театри, які слідували за діючими частинами армії, організовували місцеві пересувні сценічні колективи. Фронтowa бригада місцевого драматичного театру на чолі з М.М. Крушельницьким приїхала до Харкова після визволення і досить швидко зібрала місцевих артистів, разом з ними створивши музично-драматичний театр, ляльковий театр та естрадну групу. Попри всі труднощі, театральні колективи масштабували свою діяльність, щоб до якомога більшої кількості людей донести свою творчість і сформувані у народу художньо-естетичний смак у період завершення війни. До прикладу, за першу половину 1945 р. близько 1350 тис. глядачів відвідали театри Харкова і Донбасу, їхні театральні трупи найбільше зосереджували свою увагу на обслуговуванні польових і тилкових військових госпіталів, частин діючої армії. Водночас театри посилили шефську роботу на заводах і фабриках, у колгоспах і радгоспах республіки. На період весняної сівби і збіральних кампаній 1944-1945 рр. артисти дали сотні шефських концертів для колгоспників.

Український театр під час російської агресії в Україні від 24 лютого припинив свою провідну роботу і став своєрідним волонтерським центром на територіях України, де не ведуться повноцінні бойові дії. Багатьом театральним трупам довелося перепрофілюватись, щоб допомагати переселенцям і виконувати тилову функцію свого регіону.

Миколаївський академічний художньо драматичний театр став одним із центрів волонтерського руху. З перших днів війни працівники театру вступили до лав територіальної оборони, а деякі до Збройних Сил України. Наразі у театрі шиють прапори, балаклави, бафи, дощовики. Театр-партнер Миколаївського академічного художнього драмтеатру з міста Габрово показує вистави, а кошти від продажу квитків спрямовує на рахунок Миколаївського театру для допомоги родинам, які постраждали через військові дії (*Діяльність миколаївських театрів...*, EP).

У Миколаївському академічному обласному театрі ляльок з 24 лютого 2022 р. актори записують патріотичні ролики, звернення до маленьких і дорослих глядачів. У березні актори записували й викладали на Фейсбук-сторінках відеоролики для дітей, щоб хоч трохи відірвати їх від жахів війни. Директорка театру веде перемовини з управлінням культури щодо можливості вистав для переселенців з дітьми із сіл області, наприклад, у лікарнях міста.

Рівно через місяць від початку війни Національний академічний драматичний театр імені Лесі Українки відновив свою роботу і вперше за цей час показував на сцені «Три кохання» – виставу про Лесю Українку. Актори репетирували виставу у Zoom, і замість 17 акторів у виставі задіяні лише 8. Упродовж квітня театр зіграв 5 запланованих вистав. Вистави розпочинають з хвилини мовчання за загиблими. Глядачі в захваті через те, що театр вселяє надію в якнайскорішу перемогу і знову наповнює їхні серця теплом і спокоєм (*Драматичний театр імені Лесі Українки...*, EP). Сьогодні потрібно вже поквартитись, аби купити квитки до театру, адже охочих подивитись вистави більше ніж квитків у касі. До речі, в театрі передбачено укриття в разі повітряної тривоги, отож відвідувачі почувуються в безпеці. Театр на своїй сцені прихистив акторів Національного театру імені Івана Франка, тим самим показуючи глибоку єдність мистецьких закладів. Деякі представники акторської трупи зараз захищають Україну від загарбницьких рук ворога. 14 травня у Національному академічному драматичному театрі імені Лесі Українки відбувся благодійний концерт на підтримку бійців батальйону «Свобода», які захищають східну Україну. До

концерту долучились гурт Folk Ladies, Е.К.А., Mad Heads, Romaх, Сергій Фоменко, Олена Калініченко й Дмитро Оськін. Зібрані кошти спрямували на придбання амуніції – каски, бронежилети кругового захисту та прилади нічного бачення.

Колектив театру імені Івана Франка з першого дня допомагає на волонтерському фронті: Олександр Форманчук, Ксенія Баша, Давид Петросян, Тетяна Кришталь, Слава Хостікоєв, Ольга Семьошкіна, Юля Даценко. Актори Дмитро Чернов і Катерина Артеменко волонтерять адресно, купують усе необхідне безпосередньо для бійців. Роман Ясіновський евакуює людей на захід України. В територіальну оборону з колективу театру вступили Євген Нищук, Олексій Зубков, Богдан Сидоренко, Олександр Печериця, Олександр Скрябін. Анатолій Гнатюк. Олексій Паламаренко і актор театру під позивним «Франко» здійснюють регулярні поїздки на фронт. Працівники театру створили музичну групу для проведення благодійних концертів для Збройних Сил України на численних майданчиках і в госпіталах для підняття бойового духу наших воїнів. До цієї благодійної ініціативи долучились Артеменко Катерина, Атаманенко Артем, Величко Валерій, Колокольніков Данило, Кукулюк Михайло (автор текстів і музики), Магюхін Михайло, Полікарпов Юрій, Романій Андрій.

Львівський обласний академічний музично-драматичний театр імені Юрія Дрогобича із початку повномасштабного вторгнення російських військ в Україну не припинив свою роботу, а продовжив працювати водночас як прихисток для переселенців. Театр зосередив свою роботу на наданні допомоги постраждалим від війни. Проте театральна трупа продовжила готувати вистави і запросила до участі в них переселенців, щоб відвернути їхню увагу від негативу і надати психологічну допомогу мистецтвом.

Львівський театр імені Леся Курбаса почав одним із перших допомагати вимушеним переселенцям, у глядацькій залі та на сцені встановили ліжка. У театрі надають юридичну і психологічну допомогу. Костюми з вистав, які зняті з репертуару, знадобилися для плетіння маскувальних сіток. Актори театру допомагають у збиранні гуманітарної допомоги для багатьох міст України, що потребують допомоги.

У Львові Національний театр імені Марії Заньковецької створив у своєму фое волонтерський штаб. Актори активно беруть участь у зборі гуманітарної допомоги, а саме – збирають речі для Збройних Сил України та вимушених переселенців, яким довелося в одну мить покинути все.

Львівський театр опери та балету імені Соломії Крушельницької зачинений, але там проводяться репетиції та готуються майбутні концерти. Спільний проєкт «Музична героїка в творчості Миколи Лисенка: до 180-річчя від дня народження композитора» з нагоди Дня театру та зазначеної дати представили на площі перед театром Львівська опера разом із Львівською національною музичною академією ім. М. Лисенка (*Театри військових дій*, EP).

До 24 лютого Донецький драматичний театр в Маріуполі жив повноцінним життям, поставивши на своїй сцені безліч приголомшливих вистав. Проте 16 березня 2022 року російські окупаційні війська цілеспрямовано скинули надпотужну авіабомбу на театр, який був місцем укриття сотень мирних мешканців. Через нескінченні бомбардування зазнала трагедії центральна частина будівлі, внаслідок чого під її завалами загинуло близько 300 осіб, серед яких переважно жінки, діти та літні люди. Маріупольський театр став символом гуманітарної катастрофи, заповідної росією. Театральний колектив театру Маріуполя переїхав в Ужгород, організовує свою роботу над реалізацією нового проєкту про Василя Стуса. Директор і художній керівник Закарпатського академічного обласного українського музично-драматичного театру ім. братів Ю.-А. та Є. Шерегіїв Василь Марюхнич наголосив, що вважає обов'язком сприяти налагодженню роботи творчого колективу з Маріуполя. Він переконаний, що великий досвід обох театрів допоможе досягти ще більших успіхів (*Маріупольський театр...*, EP).

Висновки. Отже, український театр – справжнє багатство, неповторне свідчення української духовності. Водночас театральне мистецтво є своєрідним дзеркалом, у якому відбиваються всі проблеми і процеси становлення й трансформації, характерні особливості життя суспільства, його прагнення, духовний та інтелектуальний потенціал.

Джерела та література

- Культура України в роки Першої світової війни та початку Української революції.* [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://interactive.ranok.com.ua/theme/contentview/pdrychniki/storya-ykrani-rven-standarty-pdrychnik-dlya-10-klasy-zakladv-zagalno-seredno-osvti/17-rozvitok-kylytri-v-19141917-rr-ta-za-dobytsr/1-kylytra-ykrani-v-roki-persho-svtovo-vyini-ta-pochatku-ykransko-revoluts>
- Культура в роки Другої світової війни.* [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://referat-ok.com.ua/work/kultura-v-roki-drugoi-svitovoi-vijni/>

Діяльність миколаївських театрів під час війни. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://suspilne.media/amp/222710-kulturnij-front-dialnist-mikolaivskih-teatriv-pid-cas-vijni/>

Драматичний театр імені Лесі Українки дав першу виставу під час війни. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://tsn.ua/amp/ato/v-kolishnomu-teatri-rosiyskoyi-drami-u-kiyevi-dali-pershu-vistavu-vid-pochatku-vijni-2033422.html>

Театри військових дій. [Електронний ресурс] Режим доступу: https://zaxid.net/teatri_viyskovih_diy_n1539605

Маріупольський театр під час війни. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3481999-mariupolskij-teatr-so-pereihavna-zakarpatta-persou-pokaze-vistavu-pro-vasila-stusa.html>

Захаревич Михайло (2016). *Національний академічний театр ім. Івана Франка. Динаміка соціокультурних перетворень 1920-2001 років*: монографія. Київ: Зерно. 368 с.

Культурний фронт. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://suspilne.media/222710-kulturnij-front-dialnist-mikolaivskih-teatriv-pid-cas-vijni/>

References

- Kultura Ukraini v roki Pershoi svitovoi viyni ta pochatku Ukrainskoi Revolyutsii* [Culture of Ukraine during the First World War and the beginning of the Ukrainian Revolution]. Retrieved from: <http://interactive.ranok.com.ua/theme/contentview/pdrychniki/storya-ykrani-rven-standarty-pdrychnik-dlya-10-klasy-zakladv-zagalno-seredno-osvti/17-rozvitok-kylytri-v-19141917-rr-ta-za-dobytsr/1-kylytra-ykrani-v-roki-persho-svtovo-vyini-ta-pochatku-ykransko-revolutions> [in Ukrainian]
- Kultura v roki Drugoi svitovoi viyni* [Culture during the Second World War]. Retrieved from: <http://referat-ok.com.ua/work/kultura-v-roki-drugoi-svitovoi-vijni/> [in Ukrainian]
- Diyaunist Mikolaivskih teatriv pid chas viyni* [Activities of Mykolaiv theaters during the war]. Retrieved from: <https://suspilne.media/amp/222710-kulturnij-front-dialnist-mikolaivskih-teatriv-pid-cas-vijni/> [in Ukrainian]
- Dramatichniy teatr imeni Lesi Ukrainki dav pershu vistavu pid chas viyni* [Lesya Ukrainka Drama Theater gave its first performance during the war]. Retrieved from: <https://tsn.ua/amp/ato/v-kolishnomu-teatri-rosiyskoyi-drami-u-kiyevi-dali-pershu-vistavu-vid-pochatku-vijni-2033422.html> [in Ukrainian]
- Teatri viyskovih diy* [Theaters of military operation]. Retrieved from: https://zaxid.net/teatri_viyskovih_diy_n1539605 [in Ukrainian]

Mariupolskiy teatr pid chas viyni [Mariupol theater during the war]. Retrieved from: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3481999-mariupolskij-teatr-so-pereihavna-zakarpatta-persou-pokaze-vistavu-pro-vasila-stusa.html> [in Ukrainian]

Mykhailo Zakharevich (2016). *Natsionalniy akademichniy teatr im. Franka. Dinamika sotsiokulturnih peretvoren*

1920-2001 rokiv [National Academic Theater named after Ivan Franko. Dynamics of sociocultural transformations in 1920-2001: monograph]. Kyiv: Grain. 368 p. [in Ukrainian]

Kulturniy front [Cultural front]. Retrieved from: <https://suspilne.media/222710-kulturnij-front-dialnist-mikolaivskih-teatriv-pid-cas-vijni/> [in Ukrainian]

Vitalii Slutskii

Ukrainian theater and war. The history and present

Abstract. The article examines the development of Ukrainian theater during the war in Ukraine. In particular, during the First World War, World War II and the present war.

The question of the influence of theater on the mental state of people at this difficult time is considered. The purpose of the theater is to help the audience to open up so that it helps in the recovery process, and not lead to a new round of injury. The therapeutic process is organically connected with the performance and appropriately selected repertoire.

Since February 24, Ukrainian theaters have opened themselves as volunteer centers and are actively helping to fight this intolerable war with the enemy. The actors have retrained as volunteers and take care of IDPs, as well as do not forget about our Armed Forces of Ukraine and weave camouflage nets.

Keywords: Ukrainian theater, military theater, volunteer actors, armed aggression, rehabilitative influence of theater.

АУДІОВІЗУАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО

